

РЭЦЭНЗІІ

У. В. ЗДАНОВІЧ

РАТНЫ, ПРАЦОЎНЫ, ДУХОЎНЫ ПОДЗВІГ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА Ў ГАДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ: НОВЫЯ ЗДАБЫТКІ АЙЧЫННАЙ ГІСТАРЫЯГРАФІІ

Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна, Брэст, Беларусь, e-mail: zw2003@tut.by

Вывучэнне гісторыі Вялікай Айчыннай вайны было і застаецца адным з прыярытэтных на-прамкаў айчыннай гістарычнай навукі. Характэрная рыса сучаснай гістарыяграфічнай сітуацыі – з’яўленне разам з афіцыйнымі ацэнкамі альтэрнатыўных падыходаў, аўтарамі якіх часта выступаюць непрафесійныя гісторыкі. У іх працах сустракаюцца заключэнні, якія не пацвярджаюцца гістарычнымі фактамі і аргументамі. У прыватнасці, тэндэнцыйныя, суб’ектыўныя меркаванні выказаны ў навукова-папулярных выданнях В. Акудовіча, С. Захарэвіча, М. Бартушкі, М. Пінчука, З. Шыбеці [1–5]. Як справядліва адзначыла А. Я. Паўлава, такія аўтары «прыныпова не звяртаюцца да айчынных і замежных дакументальных крыніц, затое пастаянна дэманструюць свае негатыўныя адносіны да “афіцыйнай навукі”» [6, с. 122]. Адзін з тэзісаў, прапагандуемых у вышэйадзначаных выданнях, – тэзіс аб тым, што для беларускага насельніцтва мінулая вайна не з’яўляецца Айчыннай. Актыўна выкарыстоўваецца ў выданнях тэзіс пра тоеснасць гітлерызму і бальшавізму, аб роўнай адказнасці Германіі і Савецкага Саюза за развязванне Другой сусветнай вайны. Тэндэнцыйна паказваецца і барацьба супраць акупантаў на тэрыторыі Беларусі. Так, В. Акудовіч наогул назваў партызанскую вайну чужароднай для беларусаў.

Існаванне розных поглядаў патрабуе стварэння аб’ектыўнай, дакументальна абгрунтаванай гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. У гэтай сувязі калектыўная манаграфія «Вклад белорусского народа в Победу в Великой Отечественной войне», падрыхтаваная вядомымі айчыннымі даследчыкамі, стала важнай з’явай у беларускай гістарычнай навуцы (Вклад белорусского народа в Победу в Великой Отечественной войне / А. М. Литвин [и др.]; редкол. : А. А. Коваленя (гл. ред.) [и др.]. – Минск : Беларуская навука, 2015. – 495 с.). Кніга напісана на падставе шырокага корпуса крыніц: апублікаваных матэрыялаў, у тым ліку гістарычнай літаратуры на замежных мовах, матэрыялаў друку, сведчанняў удзельнікаў і выдавочцаў тых падзей. Асабліваю важкасць даследаванню надаюць архіўныя дакументы, значная колькасць якіх уводзіцца аўтарамі ў навуковы ўжытак упершыню. Вылучаная праблематыка разглядаецца ў ёй пад новым навуковым вуглом. Як адзначана ва ўводзінах, «навукоўцы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі сумесна з калегамі з вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі падрыхтавалі фундаментальную працу, у якой упершыню абагульнены ўклад беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі ў разгром нацысцкай Германіі» (с. 15).

Кніга мае добра прадуманую, лагічна абгрунтаваную структуру. Манаграфія складаецца з уводзін, 6 раздзелаў і 6 дадаткаў. Ва ўводзінах адзначаецца, што перамога над нацызмам была атрымана Чырвонай Арміяй сумесна з саюзнікамі па антыгітлераўскай кааліцыі. Рашаючы ўклад у разгром нацысцкай Германіі, падкрэсліваюць гісторыкі, унесла шматнацыянальная Чырвоная Армія. Паралельна з гэтым «робяцца спробы перапісаць гісторыю Вялікай Айчыннай вайны... вынікаў вайны і міру, дыскрэдытаваць Вялікую Перамогу савецкага народа» (с. 8). Аб’ектыўнае раскрыццё гераізму і трагедыі ваенных падзей стала галоўнай задачай аўтараў выдання.

У першым раздзеле, падрыхтаваным аўтарам дадзенай рэцэнзіі, раскрыты працэс вывучэння беларускімі даследчыкамі гісторыі Беларусі перыяду Вялікай Айчыннай вайны, укладу беларускага народа ў агульную перамогу над нацызмам. Адзначаецца, што айчынная гістарыяграфія дасягнула значных поспехаў у распрацоўцы праблем пачатковага перыяду, партызанскай і падпольнай барацьбы, вызвалення рэспублікі, удзелу беларусаў на франтах вайны і ў еўрапейскім руху Супраціўлення, працоўнага гераізму беларускага народа. Адначасова выдзяляюцца пытанні, якія патрабуюць далейшай прапрацоўкі.

Самым значным па аб'ёме і змесце з'яўляецца другі раздзел, у 4 главах якога раскрываюцца разнастайныя аспекты ратнага подзвігу прадстаўнікоў Беларусі на франтах вайны, у партызанскай і падпольнай барацьбе.

Глава 1, аўтарамі якой з'яўляюцца А. М. Літвін, А. У. Кузняцова-Ціманова, І. Ю. Варанкова, прысвечана ўдзелу беларусаў у абарончых і вызваленчых баях на тэрыторыі Савецкага Саюза ў 1941–1944 гг. Факты, пададзеныя аўтарамі, сведчаць, што нашы землякі ўнеслі значны ўклад у абарону рэспублікі летам 1941 г., прынялі актыўны ўдзел у абароне Кіева, Адэсы, Севастопаля, Керчы, Наварасійска, Ленінграда, Сталінграда, Прыбалтыйскіх рэспублік, у вызваленні гарадоў і населеных пунктаў СССР у 1943–1944 гг. Усяго ў гады Вялікай Айчыннай вайны ў франтавым супрацьстаянні фашызму прынялі ўдзел больш за 1 мільён 300 тысяч прадстаўнікоў беларускага народа, 475 атрымалі званне Героя Савецкага Саюза, 74 сталі поўнымі кавалерамі ордэна Славы (с. 53).

Важкім укладам у разгром нацысцкіх агрэсараў з'явілася антыгерманскае супраціўленне – партызанская і падпольная барацьба, масавы схаваны і адкрыты сабатаж мясцовымі жыхарамі палітыкі акупацыйных улад. Асаблівасці станаўлення і развіцця ўзброенай барацьбы ў тыле германскіх войск раскрывае А. М. Літвін у другой главе раздзела. Факты, якія прыводзіць даследчык, у тым ліку і новыя архіўныя матэрыялы, з'яўляюцца яшчэ адным доказам таго, што супраціўленне акупантам па арганізаванасці, колькасці ўдзельнікаў, формах і сродках барацьбы пераўзыходзіла ўсе еўрапейскія краіны. Беларускія партызаны і падпольшчыкі выкарыстоўвалі актыўныя і пасіўныя формы супраціўлення. Найвышэйшай формай супраціўлення з'яўлялася баявая дзейнасць узброеных партызанскіх фарміраванняў. Партызанская барацьба вялася разнастайнымі сродкамі: разгром нямецкіх гарнізонаў, барацьба супраць карных экспедыцый, тэрор супраць прадстаўнікоў акупацыйных улад і калабарантаў, вызваленне населеных пунктаў і тэрыторый, разведка на карысць Чырвонай Арміі, дэзарганізацыя чыгуначнай сеткі. Аперацыі «Рэйкавая вайна» і «Канцэрт» не маюць сабе роўных у еўрапейскай гісторыі.

Характэрнай рысай беларускага супраціўлення з'яўляецца яго згуртаванасць, цэнтралізацыя, дакладная структура. У якасці арганізуючай сілы выступіла Камуністычная партыя (нягледзячы на разнастайныя ацэнкі яе дзейнасці). Канкрэтнае кіраўніцтва ўзброенай барацьбой ажыццяўлялі Цэнтральны штаб партызанскага руху і Беларускі штаб партызанскага руху. З восені 1943 г. партызанскі рух набыў сапраўды ўсенародны характар. «Гістарычная заслуга партызан Беларусі перад савецкім народам, – падкрэслівае даследчык, – заключаецца яшчэ і ў тым, што яны выратавалі сотні тысяч мірных грамадзян ад знішчэння гітлераўцамі і ўгону іх на фашысцкую катаргу. Партызаны ў значнай ступені сарвалі таксама і даўно задуманы план татальнага рабавання Беларусі і правядзення ў жыццё палітыкі “выпаленай зямлі”» (с. 142). Партызаны выканалі і яшчэ адну задачу – аказалі ўсямерную падтрымку Чырвонай Арміі, якая змагалася на фронце.

Беларусы ўнеслі свой уклад у перамогу, змагаючыся з ворагам у еўрапейскім руху Супраціўлення, у асобных канцэнтрацыйных лагерах, у складзе партызанскіх фарміраванняў. Закінутыя па волі лёсу далёка ад Радзімы, яны працягвалі барацьбу. Дадзены аспект знайшоў адлюстраванне ў асобным параграфу 3-й главы, аўтарамі якога з'яўляюцца А. М. Літвін і У. П. Паўлаў. Неабходна адзначыць, што ўмовы, у якіх вялася антыгерманская барацьба, у краінах Цэнтральнай, Паўднёва-Усходняй і Заходняй Еўропы істотна адрозніваліся. У Польшчы, Чэхаславакіі, Балгарыі, Югаславіі ў асноўным дзейнічалі савецкія і мясцовыя партызанскія атрады, разведвальныя і дыверсійныя групы, накіраваныя з СССР і кіруемыя рознымі савецкімі органамі. Актывізацыі барацьбы спрыяла і моўная блізкасць з мясцовым насельніцтвам. У краінах Заходняй Еўропы аснову партызанскіх фарміраванняў складалі былыя ваеннапалонныя, вязні канцлагаў, якія не

маглі разлічваць на дапамогу з боку Радзімы. Сітуацыю пагаршала і няведанне мясцовых моў. У гады Вялікай Айчыннай вайны прадстаўнікі беларускага народа ваявалі ў радах бельгійскага, італьянскага, нарвежскага Супраціўлення. Як вядома, найбольш арганізаваным быў удзел савецкіх людзей у французскім руху Супраціўлення, дзе дзейнічалі цэлыя партызанскія фарміраванні з былых савецкіх ваеннапалонных. Уклад у антыгерманскую барацьбу на тэрыторыі Францыі ўнеслі і нашы землякі. Унікальная з’ява – дзейнасць асобнага савецкага жаночага партызанскага атрада «Радзіма», якім камандавалі ўраджэнка г. Мінска Н. І. Лісавец і ўраджэнка Полацкага раёна Р. З. Фрыдзон. Усяго, па няпоўных даных А. М. Літвіна і У. П. Паўлава, «у еўрапейскіх атрадах партызан і Супраціўлення, лагерах і канцлагерах Германіі змагаліся з ворагам больш за 2000 беларусаў» (с. 173).

Значная колькасць беларусаў у гады Вялікай Айчыннай вайны змагалася ў складзе войск саюзнікаў СССР па антыгітлераўскай кааліцыі і польскіх узброеных фарміраванняў. Удзел беларусаў у Польскіх узброеных сілах на Захадзе разгледжаны А. М. Літвіным і Б. Д. Далгатовічам – аўтарамі параграфу «В составе войск союзников СССР по антигитлеровской коалиции и в войске Польском». Згодна з данымі, прыведзенымі гісторыкамі, колькасць жыхароў Беларусі ў Польскіх узброеных сілах на Захадзе на момант іх расфарміравання восенню 1946 г. складала 17–20 тысяч чалавек, з якіх этнічных беларусаў – 8–10 тысяч (с. 180). Лічбавыя паказчыкі гісторыкаў не істотна адрозніваюцца ад падлікаў Ю. В. Грыбоўскага, зробленых на падставе архіўных дакументаў, апублікаваных польскіх крыніц з улікам нацыянальнай і канфесійнай прыналежнасці, па якіх «у Польскіх узброеных сілах на Захадзе колькасць ураджэнцаў Беларусі складала не менш за 7–9 тысяч (6–7 %)» [7, с. 14].

У 4-й главе Я. П. Бязлепкін і А. А. Крыварот на канкрэтных прыкладах паказваюць удзел прадстаўнікоў беларускага народа ў баях за вызваленне ад фашызму Польшчы, Аўстрыі, Чэхаславакіі, Германіі, Румыніі, Балгарыі, Югаславіі і Венгрыі. Так, толькі пры вызваленні народаў Паўднёва-Усходняй Еўропы, а таксама Беларусі стралковымі карпусамі камандавалі 10 генералаў-беларусаў, 12 беларусаў і ўраджэнцаў стаялі на чале дывізій, 35 беларусаў былі ўдастоены звання Героя Савецкага Саюза (с. 257).

Не менш значным для Перамогі быў і працоўны уклад рабочых, калгаснікаў, служачых, дзеячаў навукі і культуры. Аб гэтым сведчыць матэрыял, які змяшчаецца ў 3-м раздзеле І. Ю. Варанковай. Аўтар першай главы раздзела засяродзіла ўвагу на працы жыхароў тых рэгіёнаў рэспублікі, якія яшчэ не былі акупіраваны, і дзейнасці эвакуіраванага насельніцтва Беларусі ў савецкім тыле, якое ўнесла значны ўклад у перамогу над нацысцкай Германіяй. Размяшчэнне і ўвод у дзеянне эвакуіраваных прадпрыемстваў, якія сталі асновай для развіцця новых, неабходных галін прамысловасці, у значнай ступені садзейнічалі павышэнню ваенна-эканамічнага патэнцыялу СССР. Прадстаўнікі беларускага народа прынялі актыўны ўдзел у стварэнні асновы матэрыяльна-тэхнічнай перавагі над фашысцкай Германіяй, унеслі ўклад у духоўнае супрацьстаянне фашызму.

Працоўны подзвіг беларусаў на вызваленай тэрыторыі Беларусі раскрыты У. І. Кузьменкам у другой главе. Як вядома, працэс аднаўлення, які пачаўся адразу пасля вызвалення першых населеных пунктаў ад акупантаў, праходзіў у надзвычай складаных умовах. Не хапала будаўнічых матэрыялаў, абсталявання, сыравіны, паліва. Сур’ёзнай праблемай з’яўляўся недахоп рабочых, асабліва кваліфікаваных спецыялістаў. Напружанай і нестабільнай, асабліва ў заходніх абласцях рэспублікі, была грамадска-палітычная сітуацыя. Тут дзейнічала разгалінаванае польскае, украінскае, літоўскае антысавецкае падполле, прадстаўнікі якога прэтэндавалі на заходнія беларускія землі і ставілі перад сабой мэту знішчэння савецкай улады. Разнастайныя крыніцы, у тым ліку і новыя архіўныя матэрыялы, дазволілі аўтару доказна сцвярджаць, што мерапрыемствы ўлад па аднаўленні эканомікі, сацыяльнай сферы, культурнага асяроддзя ў адпаведнасці з патрабаваннямі савецкай ідэалогіі ў цэлым знаходзілі падтрымку большасці беларускага насельніцтва. «Аднак, – заўважае даследчык, – у Заходняй Беларусі ў гэты ж перыяд сярод некаторых груп насельніцтва прасочваюцца і значныя антысавецка-пратэстныя настроі, нямаючы людзей тут (перш за ўсё прыхільнікаў адраджэння даваеннай польскай дзяржаўнасці) нядобрачыліва сустракалі новае ўстанаўленне савецкіх структур» (с. 332).

Адным з найбольш складаных пытанняў Вялікай Айчыннай вайны з'яўляецца пытанне аб колькасці знішчанага насельніцтва Беларусі. Разнастайныя метадыкі падлікаў страт, якія выкарыстоўваюцца даследчыкамі, даюць супярэчлівыя лічбы. Дадзеная праблема разгледжана А. М. Літвіным у раздзеле 4. У савецкай гістарыяграфіі падавалася, што БССР страціла 2 200 000 чалавек, г. зн. кожнага чацвёртага. Такая лічба ўпершыню была прыведзена Надзвычайнай дзяржаўнай камісіяй у канцы 1944 г. У постсавецкі перыяд у публіцыстычных і навуковых выданнях з'явіліся сцвярджэнні аб тым, што на тэрыторыі Беларусі загінуў кожны трэці жыхар. Прааналізаваўшы значнае кола апублікаваных крыніц, гісторык прыйшоў да высновы, што страты Беларусі склалі 2300–2400 тысяч чалавек, ці 25% ад даваеннага насельніцтва. Такім чынам, рэспубліка страціла кожнага чацвёртага. Згодна з падлікамі, зробленымі ў 2001 г. рабочай групай, створанай на базе Упраўлення Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь, людскія страты на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны (1941–1944), заснаваныя на архіўных даных, складаюць 2 596 676 чалавек, у тым ліку загінуўшых ваеннаслужачых у баях – 332 569 чалавек, у лагерах ваеннапалонных – 810 691, партызанаў і падпольшчыкаў – 44 791, мірнага насельніцтва – 1 409 225 чалавек. На наш погляд, да таго часу, пакуль не будзе распрацавана новая метадыка падліку грамадзян Беларусі, загінуўшых у гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў, прынятая большасцю даследчыкаў, уяўляецца мэтазгодным пагадзіцца з данымі страт, падрыхтаванымі рабочай групай Упраўлення Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь.

У айчыннай гістарыяграфіі недастаткова асветлены духоўны подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Як адзначаецца ў раздзеле 5, акрамя подзвігаў на франтах вайны і партызанскіх атрадах «гэты час нарадзіў і подзвігі іншага роду, можа быць, менш “гучныя”, але такія ж высокія па сіле духу, гатоўнасці да самаахвяравання» (с. 347). У першай главе, падрыхтаванай І. Ю. Варанковай, распавядаецца пра ўдзел жыхароў рэспублікі, якія, рызыкуючы сваім жыццём, ратавалі параненых воінаў Савецкай Арміі, ваеннапалонных, савецкія дзяржаўныя і воінскія сімвалы. Многія з выратаваных ваеннаслужачых сталі кіраўнікамі і ўдзельнікамі партызанскага руху.

Аўтар другой главы К. І. Козак расказвае пра Праведнікаў міру – выратавальнікаў яўрэяў. Усяго на 1 студзеня 2014 г. 601 грамадзянін Беларусі прызнаны Праведнікам народаў міру за выратаванне яўрэяў ад знішчэння ў гады германскай акупацыі (с. 347).

Вайна прынесла беларускаму народу велізарныя бедствы. Без родных і блізкіх засталася вялікая колькасць дзяцей, якія цяпелі ад фізічнага знясілення, інфекцыйных хвароб, адсутнасці прадметаў першай неабходнасці. Вырашыць задачу іх выратавання магла толькі дзяржава. Канкрэтныя мерапрыемствы па абароне дзяцей-сірот пачалі распрацоўвацца яшчэ ў ваенныя часы. Як адзначае аўтар трэцяй главы М. У. Смяховіч, «адказная, сістэматычная і комплексная работа дзяржавы, яе ўладных структур усіх узроўняў, а таксама неабходныя палітычныя рашэнні ў кароткія тэрміны дапамагі ажыццявіць шэраг мер, дзякуючы якім у БССР было выратавана жыццё больш за 138 тысяч дзяцей-сірот» (с. 421).

Аўтарам раздзела 6 А. А. Каваленяй раскрываецца вялікая праца, якую праводзілі і праводзяць дзяржаўныя органы і грамадскія арганізацыі Беларусі па захаванні памяці пра гераічныя і трагічныя старонкі мінулай вайны. Па падліках даследчыка, на беларускай зямлі налічваецца звыш 8,8 тысяч мемарыяльных комплексаў, помнікаў, курганоў, прысвечаных падзеям Вялікай Айчыннай вайны. «Увекавечванне памяці тых, – падкрэслівае вучоны, – хто ў 1940-я сваёй ратнай працай адстойваў свабоду і незалежнасць Радзімы, – гэта не толькі задача гісторыкаў, палітыкаў, але і грамадская неабходнасць. Гераічныя старонкі ваеннай гісторыі – гэта тое, што дазваляе ўмацоўваць сувязную ніць пакаленняў, гэта багацейшы матэрыял для патрыятычнага выхавання падрастаючага пакалення» (с. 484).

Істотным дапаўненнем даследавання «Вклад белорусского народа в Победу в Великой Отечественной войне» з'яўляюцца дадаткі да кнігі. У дадатку 1 пералічаны 32 населеныя пункты Беларусі, узнагароджаныя за ўклад у Перамогу, у тым ліку: горад-герой Мінск (1974 г.), Брэсцкая крэпасць-герой (1965 г.), ордэнам Айчыннай вайны I ступені – г. Магілёў (1980 г.), г. Орша (1984 г.), г. Барысаў (1985 г.); вымпелам «За мужнасць і стойкасць у гады Вялікай Айчыннай вайны»,

зацверджаным Указамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 355 ад 29 чэрвеня 2009 г. і № 189 ад 19 красавіка 2010 г., – 27 гарадоў і населеных пунктаў.

Дадатак 2 змяшчае звесткі аб 10 кіраўніках партызанскага руху Беларусі, якім у гады вайны было прысвоена воінскае званне генерала-маёра.

У гады Вялікай Айчыннай вайны 15 беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі паўтарылі подзвіг А. Матросова. Іх прозвішчы з указаннем месца і даты здзяйснення подзвігу падаюцца ў дадатку 3.

У дадатку 4 распавядаецца аб 18 беларусах і ўраджэнцах Беларусі – пабрацімах М. Гастэла.

Аб прадстаўніках беларускага народа, якія здзейснілі ў гады Вялікай Айчыннай вайны паветраныя тараны, распавядаецца ў дадатку 5. Сярод 24 герояў узгадваецца і прозвішча Барыса Іванавіча Коўзана – адзінага ў свеце лётчыка, які здзейсніў 4 паветраныя тараны і застаўся жывым.

Дадатак 6 прысвечаны 5 жыхарам Беларусі, якія ў гады Вялікай Айчыннай вайны паўтарылі подзвіг Івана Сусаніна.

Такім чынам, пададзены айчыннымі даследчыкамі ў манаграфіі матэрыял сведчыць пра тое, што прадстаўнікі беларускага народа, змагаючыся на франтах Вялікай Айчыннай вайны, у радах партызан і падпольшчыкаў, у войсках саюзнікаў, еўрапейскім руху Супраціўлення, прымаючы ўдзел у вызваленні краін Еўропы ад фашызму, унеслі важкі ўклад у разгром нацызму. Значным таксама быў уклад у Перамогу нашых суайчыннікаў, эвакуіраваных у савецкі тыл.

Матэрыялы даследавання даказваюць, што рашэнне Гітлера аб нападзенні на Савецкі Саюз было паслядоўным вынікам яго ідэалагічнай «усходняй праграмы», накіраванай на заваёву «жыццёвай прасторы». Нямецкая агрэсія пагражала існаванню самой Беларусі, і яе жыхары абаранялі сваю родную зямлю, таму для беларускага насельніцтва вайна была сапраўды Айчыннай вайной. Партызанская вайна, складаная частка агульнай барацьбы з мэтай разгрому ворагу, з'яўлялася самабытнай з'явай.

У сувязі з тым, што мэтай дадзенага выдання з'яўляецца паказ укладу беларускага народа ў агульную перамогу над нацысцкай Германіяй, па-за ўвагай даследчыкаў засталіся пытанні акупацыйнага рэжыму, калабарацыянізму, дзейнасці на тэрыторыі Беларусі Арміі Краёвай і анты-савецкага падполля, рэпрэсіі супраць каманднага складу Чырвонай Арміі напярэдадні вайны, пралікі ў ходзе падрыхтоўкі да вайны, страты ў Чырвонай Арміі і сярод мірнага насельніцтва пры правядзенні ваенных аперацый, трагічны лёс савецкіх салдат, якія апынуліся ў акружэнні і палоне, супрацьстаянне савецкай і нямецкай прапаганды і іншыя праблемы, раскрыццё якіх не адпавядала мэце даследавання.

Нягледзячы на адзначаныя акалічнасці, кніга ўяўляе сабой істотны ўклад у вывучэнне гісторыі Беларусі перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Як адзначаюць аўтары манаграфіі, «гэта духоўны помнік усім, хто ў суровыя саракавыя сваім ратным і працоўным подзвігам адстаяў сваю незалежнасць Радзімы. Гэта напамін будучым пакаленням, што ў гадзіну небяспекі неабходна смела і рашуча станавіцца ў рады абаронцаў сваёй Айчыны» (с. 15). Задаецца, што праца знойдзе сваё прызнанне не толькі ў беларускай, але і замежнай гістарыяграфіі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Акудовіч, В. Код адсутнасці. Асновы беларускай ментальнасці / В. Акудовіч. – Мінск : Логвінаў, 2007. – 216 с.
2. Захаревич, С. С. Партизаны СССР : от мифов к реальности; науч. ред. А. Е. Тарас / С. С. Захаревич. – Вильня : Наша будучыня, 2012. – 360 с.
3. Бартушка, М. Партизанская вайна ў Беларусі ў 1941–1944 гг. / М. Бартушка. – Вільня: Ін-т беларусістыкі; Беласток: Беларус. гіст. т-ва, 2011. – 188 с.
4. Пинчук, М. Н. Советские партизаны: мифы и реальность / М. Н. Пинчук. – Вильня: Наша будучыня, 2014. – 392 с.
5. Шыбека, З. Нарыс гісторыі Беларусі / З. Шыбека. – Мінск : Энцыклапедыкс, 2003. – 490 с.
6. Павлова, Е. Я. Некоторые аспекты восприятия партизанского движения Великой Отечественной войны в современном белорусском обществе / Е. Я. Павлова // Беларусь : памятное лето 1944 г.: материалы Междунар. науч. конф., посвящ. 70-летию освобождения Беларуси от нем.-фашист. захватчиков, Минск, 19–20 июля 2014 г. // Нац. акад. Беларуси ; редкол. : А. А. Коваленя [и др.]. – Минск: Беларус. навука, 2015. – С. 119–130.
7. Грыбоўскі, Ю. В. Беларусы ў польскіх узброеных фарміраваннях у гады Другой сусветнай вайны : аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук : 07.00.02 / Ю. В. Грыбоўскі ; Ін-т гісторыі НАН Беларусі. – Мінск, 2005. – 17 с.